

DEDE KORKUT'U YENİDEN OKUMAK-2

Doç.Dr. Ahmet DOĞAN*

Özet: *Dede Korkut kitabı üzerine hazırlanan tenkitli metin çalışmaları sayı olarak yeterli olmadığı gibi, bu çalışmaların çoğu transkripsiyonlu metin şeklinde hazırlanmamıştır. Nüshalara ait ayrı ayrı transkripsiyonlu metin çalışmaları ise hiç yapılmamıştır.*

Bu çalışmamızda, öncelikle nüshaların uygun metodlarla ayrı ayrı transkripsiyonlu olarak hazırlanması, daha sonra ise ayrı bir çalışma olarak, bu iki transkripsiyonlu metinden uygun metodlar kullanılarak tenkitli metin meydana getirilmesi konusu üzerinde görüşlerimizi ifade etmeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: nüshaların okunması, objektiflik, metod, metin kurma, tenkitli metin

To Read the Dede Korkut Again-2

Summary: *Critical text studies was prepared on the “Dede Korkut Book” aren’t enough and most of these studies aren’t prepared as transcriptional text. However, difference transcriptional text studies belong to copies have been ever done.*

In this study, I tried to express my aspects, firstly, preparing of copies with suitable methods as transcriptional and difference, after, as a different study, on creating of critical text with move to these two transcriptional texts.

Key words: reading of copies, objectiveness, method, text setting, critical text.

Daha önce sunduğumuz bir tebliğimizde, Dede Korkut hikâyeleri hakkında tenkitli metne yönelik çalışmalar üzerinde durmuş, ayrıca konuyla ilgili yapılan tenkitli metin çalışmalarında dikkatimizi çeken birta-

---

* Karadeniz Teknik Üniv. Fen- Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğr.Üye.

kım hususlardan da istifade ederek böyle bir çalışmada karşılaşılabilecek güçlükleri ifade etmeye çalışmıştık. (Doğan, 2000). Bu makalemizde ise bir bakıma bahsettiğimiz tebliğin devamı olan Dede Korkut kitabının tenkitli metnini hazırlama konusundaki görüşlerimizi anlatmaya çalışacağız.

Bu çalışmamıza, Dede Korkut nüshalarından Muharrem Ergin tarafından neşredilen orijinal metnin faksimilesi ile Muharrem Ergin ve Orhan Şaik Gökyay tarafından yapılan çalışmalar esas alınmıştır. Ayrıca Samet Alizade tarafından hazırlanan Kitabı Dede Korkut'tan da zaman zaman istifade ettik. Hamit Araslı tarafından neşredilen metne, elde edemediğimiz için, çalışmamızda yer veremedik.

Çalışmamızda Dresden ve Vatikan nüshalarına ait sayfa numaralarını Muharrem Ergin'in faksimilesine göre verdik.

Makalemiz;

- a) Nüshaların okunması,
- b) Tenkitli metnin hazırlanması

olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir.

A. Nüshaların Okunması:

Nüshaların okunması işi bize göre oldukça zor ve zaman isteyen bir çalışmayı gerektirmektedir. Öncelikle bu işin İslâm öncesi Türk kültürü konusunda da bilgi sahibi olan kimseler tarafından yapılması gerekir.

Vatikan nüshasının harekeli oluşu kelime köklerinin ve eklerin telâffuzunu daha belirgin hâle getirmektedir. Bu nüshadaki harekeleme hataları ise, bize göre, zannedildiği kadar çok değildir. Dresden nüshasının harekesiz oluşu bilhassa ünlülerin okunmasında problem yaratmaktadır. Çalışmada, dikkatli olmak şartıyla, Vatikan nüshasının bu özelliğinden faydalanılabileceğine inanıyorum.

Nüshalara ait transkripsiyonlu metinleri meydana getirebilmek için, metinleri orijinal nüshalardan, en azından orijinal nüshaların renkli mikrofilmlerinden birçok defa okuyarak, metne nüfuz etmek gerekir.

Metni yeni yazıya aktarırken, noktalama işaretleri kullanmamak gerekir; böylece hem okuyucuları kendi yorumlarımıza şartlandırmamız oluruz hem de -günümüz alfabesiyle ve matbu harflerle yazılmış metinleri okumanın daha kolay olması sebebiyle- yazıyı okumaya çaba harcamaksızın cümlelerin başlangıç ve bitiş kısımları, yarım cümleler, fazlalık olabilecek harf, kelime vs. daha iyi anlaşılabilir.

Metinlerdeki kelimeleri bir bütün hâlinde görebilmek için satır sonunda kelimeleri bölmek gerekir.

Her iki metinde de yer yer kullanılan ve âdeta zaman zaman cümleleri birbirinden ayıran bir nokta, zaman zaman da manzum gibi görülen kısımların mısralarını birbirinden ayıran işaretlerden faydalanmalı, ama kendimizi şartlandırmamalıyız.

Günümüz Türk alfabesinde bulunan **h, s, t, z** harflerinin Osmanlı alfabesinde birden fazla karşılıklarının bulunduğunu biliyoruz (**h**: ha, hı, he; **s**: se, sin, sad; **t**: te, tı; **z**: ze, zel, zı, dad). Dede Korkut metinlerinde bu harflerin karşılığı olan harflerin kendi içinde zaman zaman birkaç farklı şekilde yazıldığı görülmektedir. Bu farklılıklara dikkat edilmeli, farklar dipnotlarda gösterilmelidir.

Metinlerin transkripsiyonları mümkün olduğu kadar ayrıntılı ve-rilmelidir. Bu konuda bilgisayar tekniğinden azamî ölçüde faydalanmak gerekir.

Kanaatimizce bu çeşit metinlerde -az çok kalıplaşmış olmaları sebebiyle- öncelikle şiir özelliği taşıyan kısımlar ve bundan sonra da şahısların konuşmalarına ait diğer kısımlar daha az değişikliğe uğramış olmalıdır. Metni kurarken bu hususu göz önüne almak faydalı olur.

Bilindiği gibi Dede Korkut kitabında bulunan birtakım kelimeler, ifadeler en azından Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılmamaktadır. Ancak bu kelimeler, ifadeler vs. Türk dilinin herhangi bir ağzında, şivesinde veya lehçesinde yaşıyor olabilir. Bu sebeple nüshalar ayrı ayrı okunurken Türk dilinin ağızlarından, şivelerinden ve lehçelerinden azamî ölçüde faydalanmak gerekir. Bu safhada kanaatimizce Dede Korkut kitabının okunmuş şekillerinden istifade etmemek gerekir. Çünkü bu durumda kelimelerin, ifadelerin vs. hazır okunmuş şekillerine kendimizi şartlandırabiliriz.

Metinde görülen neyse o yazılmalıdır. Ancak, hatalı yazıldığı açıkça belli olan yanlışlıklar -dipnotta açıklama yapma şartıyla- düzeltilme yoluna gidilebilir.

İfade eksikliğinin açıkça belli olduğu yerlerde diğer nüshadan da faydalanılarak metin tamirine gidilmeli, ilâve edilen kısımlar parantez içine alınmalıdır. Metin tamiri nüshalardaki eksik kısımları daha dikkat çekici hâle getirmektedir. Ancak bu eksikliklerin tamamlanması işleminin her nüshanın ayrı ayrı transkripsiyonlu metinlerini elde ettikten sonra yapılması daha uygundur.

Dresden nüshası daha ziyade Azerbaycan Türkçesi özelliği göstermektedir ki, bilhassa bu nüshada Azerbaycan Türkçesi'nin bugünkü dil özelliklerinden faydalanılabilir.

Dede Korkut kitabında geçen ve günümüzde kullanılmayan kelimelerin izleri eski dönemlere ait eserlerimizde görülebilir. Bu sebeple araştırmacıların Eski Türkçe döneminin özelliklerini bilmesi, Oğuz Kağan destanına, Orhun abidelerindeki metinlere, Uygur harfleriyle yazılmış eserlere vâkıf olması gerekir. Ayrıca özellikle Divanü Lügati't-Türk olmak üzere Kutadgu Bilig ve Atebetü'l-Hakâyık'tan da istifade edilebilir.

Çalışmalarda kolaylık sağlayabilir düşüncesiyle, sayfa numaralarının sayfa başına, satır numaralarının satır başına verilmesinin daha doğru olacağına inanıyorum.

Metnin okunuşu sırasında belli bir dönemin gramer özelliklerine şartlanarak okumak yerine, okumaya yardımcı unsurlardan faydalanarak, nüshaların dil özellikleri hakkında bilgi vermek daha doğru olur düşüncesindeyiz.

Bu şekilde hazırlanan ayrı ayrı transkripsiyonlu metinleri meydana getirdikten sonra, daha önce yapılan çalışmalardan da istifade edilebilir. Ayrıca yanlış okumalarla ilgili olarak yayınlanan yazılar da mutlaka dikkate alınmalıdır.

B. Tenkitli metnin hazırlanması:

Dede Korkut nüshalarından hangisinin esas alınması gerektiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Eserin Vatikan nüshasını bulan ve ilim âlemine tanıtan Ettore Rossi Vatikan nüshasının genel olarak Dresden nüshasından çok daha doğru olduğunu ve metni iyi anlayan biri tarafından yazıya geçirildiğini ifade eder (Gökyay, 2000: IV). Orhan Şaik Gökyay da Vatikan nüshasının Dresden nüshasından daha eski olduğunu belirtir (Gökyay, 2000: V). Muharrem Ergin Dresden nüshasının daha doğru olduğunu ve Vatikan nüshasının Dresden nüshasından istinsah edildiğini söyler (Ergin, 1989: 67). Aynı şekilde Samet Alizade de Dresden nüshasını asıl nüsha olarak kabul eder ve hazırlanacak bir tenkitli metne Dresden nüshasının esas alınması gerektiğini belirtir (Alizade, 1988: 5). Hamid Araslı ise her iki nüshanın da üçüncü bir nüshadan kaynaklandığını söyleyerek, meydana getirilecek bir tenkitli metinde her iki nüshaya da eşit ağırlık verilmesi gerektiğini belirtir (Alizade, 1988: 21).

Tenkitli metin hazırlanırken kullanılan metod, farklı amaçlara yönelik olarak farklı metodları gerektirir. Söz gelimi tenkitli metin hazırlamaktan amaç nüshalardan birini ön plâna çıkarmaksa, bu nüsha esas alınır. Eğer tenkitli metni hazırlamaktaki hedef doğru metin elde etmek ise her iki metne eşit mesafede kalınması gerekir.

Bize göre, Dede Korkut kitabının şu veya bu nüshası değil kendisi önemlidir. Bu sebeple eserin tenkitli metni meydana getirilirken, hedef,

nüshalardan herhangi birini ön plâna çıkarmak değil, Dede Korkut kitabının edebî ve kültürel yönden en iyi metnini hazırlamak olmalıdır.

Belirttiğimiz hedefe yönelik olarak, tenkitli metnin meydana getirilişindeki en önemli unsur eserin nüshaları ile yakından ilgilidir. Bugün kullanılan tenkitli metin hazırlama metodunun esası, nüshalardan en eskisinin esas alınması, diğer nüsha veya nüshalardaki farklılıkların dipnotlarda gösterilmesidir. Biz, en azından her tenkitli metin çalışması için bunun doğru bir sistem olmadığı kanaatindeyiz. Eğer bir eserin en eski nüshası biliniyorsa, coğrafi sahalara göre bunlardan yapılan nüshalandırmalar bulunabiliyorsa elbette bahsedilen metodu kullanmak gerekir. Ancak bu özellikler maalesef Dede Korkut kitabında yoktur. Yani öncelikle Dede Korkut nüshalarının hangisinin daha eski olduğu kesinleştirilemediği gibi, nüshalar arası etkileşim, yani hangi nüshanın diğerinden kaynaklandığı da belli değildir. Hatta bugünkü bilgilerimize göre nüshalar arasında böyle bir ilginin varlığını bile yüzde yüzlük bir kesinlikle söylememizi engelleyen hususlar bulunmaktadır. Bütün bunlara rağmen, Dede Korkut kitabı şimdiye kadar birkaç farklı kalemde Türkiye Türkçesine aktarılmış olduğu hâlde bu çalışmalarda nüshalardan biri, Dresden nüshası esas alınmıştır. Hâlbuki az önce de bahsettiğimiz gibi bu çeşit çalışmalarda metodun esere göre belirlenmesinin daha doğru olacağı düşüncesindeyiz.

Bildiğimiz kadarıyla Dresden nüshasında açık bir şekilde Azerbaycan Türkçesinin özellikleri görülürken Vatikan nüshası daha ziyade Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini göstermektedir. O hâlde Dede Korkut kitabının bilinen iki nüshası, Dresden ve Vatikan nüshaları farklı coğrafi sahalarda yazıya geçirilmiş olmalıdır. Dolayısıyla bu nüshaların her birinin farklı bir geleneğinin bulunması gerekir. Her ne kadar bazı araştırmacılar her iki nüshanın da daha eski bir başka nüshadan alındığını belirtiyorlarsa da, -eğer zaman açısından mevcut nüshalar ile bahsedilen muhtemel nüsha arasında zaman farkı yoksa- bize göre birkaç yönden bu görüş de pek mantıklı görülmemektedir:

1. Her iki nüshanın da aynı nüshaya dayanılarak yazıldığı kabul edilirse her iki nüsha arasındaki dil özellikleri farkını nasıl açıklayacağız. Ayrıca her iki nüshada da kendi içinde tam bir imlâ birliği yoktur.

2. Eğer her iki nüsha bir başka nüshadan faydalanılarak hazırlanmış olsaydı nüshalardaki hikâyelerin sayısının aynı olması gerekmez miydi?

3. Yine eğer her iki nüsha bir başka nüshadan faydalanılarak hazırlanmış olsaydı nüshalardaki hikâyelerin sıralamasının aynı olması gerekmez miydi?

4. Bazı hikâyelerde anlatılan olayların bir kısmının, bir nüshada atlanıldığını görüyoruz. Bu durumu nasıl izah edeceğiz.

Diğer taraftan nüshaların birbirinden tamamen farklı olduğunu söylemek, yani iki nüsha arasında hiçbir ilgi bulunmadığını söylemek de pek doğru olmaz kanaatindeyiz. Çünkü nüshalarda yer alan bazı ayrıntılar birbirinin tamamen aynı şekilde ifade edilmiştir. Meselâ karşılıklı olarak aynı hikâyelerde, hatta hikâyelerin aynı kısımlarında (D. 124/2 - V. 69/8) yer alan (senin) **solna** kelimesi, ikinci teklik şahıs iyelik ekini karşıladığı hâlde, yani "kef" harfi ile yazılması gerektiği hâlde "**nun**" harfi ile yazılmıştır.

Bu durumu şu iki şekilde açıklayabileceğimizi sanıyoruz:

1. Nüshaların yazıya geçirilmelerinden çok daha önceki dönemlerde bir başka nüshanın, daha doğrusu büyük ihtimalle farklı bir sözlü geleneğin varlığı söz konusuydu. Bu nüsha veya sözlü gelenek iki farklı coğrafi sahada uzun müddet, yeni kaynaklardan da beslenmek suretiyle sözlü gelenekte anlatılarak, yani sözlü anlatımların her biri kendi anlatım geleneğini meydana getirerek yazıya geçirildi.

2. Sözlü gelenekte yaşayan hikâyeler oluşmaya başladıkları andan itibaren iki farklı coğrafi sahada, yeni kaynaklardan da beslenmek suretiyle ayrı ayrı yaşamaya devam ederek, kendi anlatım geleneklerini meydana getirdiler ve birbirinden farklı coğrafi sahalarda yazıya geçirildiler.

Şüphesiz söylediğimiz her iki ihtimal de, bir taraftan nüshalardaki hikâye sayılarının farklı olmasını, diğer taraftan da iki nüsha arasında birtakım ayrıntılarda dahi benzerlik bulunmasını bir bütün olarak tek başına izah edemez. Acaba Vatikan nüshasındaki "**Hikâyet-i Oğuzname-i Kazan Beğ ve Gayrı**" ifadesi nüshalardaki hikâye sayılarının farklılığının sebebine ışık tutabilir mi? Daha açık bir ifadeyle acaba Vatikan nüshasını yazıya geçiren şahıs Kazan Bey ile ilgili hikâyeleri diğerlerinden ayırmış olabilir mi? Şimdilik bu sorulara cevap verebileceğimizi sanmıyoruz. Ama bütün bunlardan çıkarabileceğimiz bir sonuç vardır: Dresden ve Vatikan nüshalarının anlatım geleneği içinde (yazılı metin olarak değil) direkt olarak birbirinden etkilenmeleri oldukça zordur. Bu durumda da nüshalardan herhangi birinin esas alınması -hangisinin daha güvenilir olduğunun bilinmemesi sebebiyle- doğru değildir.

Bizim bu konudaki fikrimiz, daha önce de bahsettiğimiz gibi, metodun yapılacak çalışmaya göre belirlenmesidir. Buna göre öncelikle Dede Korkut kitabıyla ilgili olarak elimizde hangi malzemelerin bulunduğu ve bu malzemelerin özelliklerine bakmamız gerekir. Meselâ nüshalardaki hikâyelerin sayısı aynı mıdır ve bunlar birbirini bire bir olarak karşılamakta mıdır? Nüshalardaki hikâyelerin her birinin diğer nüshadaki

aynı hikâyeye göre eksiği fazlası var mıdır? Her hikâyeye bir bütün olarak baktığımız takdirde hikâyelerde bütünlüğe ters düşen küçük unsurlar var mıdır? Hikâyelerdeki hadiselerin gelişme mantığı nedir, bu gelişmeye ters hususlar var mıdır? İşte bu sorular ve bunlara ilâve edebileceğimiz birçok soru, böyle bir çalışmanın hangi safhasında hangi nüshanın esas alınması konusunda bize rehberlik edebilir, kanaatindeyiz.

Dede Korkut kitabının nüshalarını bu ve benzeri soruların ışığı altında incelediğimiz zaman, çalışmaların bütün aşamalarında nüshalardan sadece birinin esas olarak alınamayacağı, çalışmanın farklı merhalelerinde farklı nüshaların esas alınması gerektiği kendiliğinden anlaşılacaklardır. Şimdi bu söylediklerimizi biraz açmaya çalışalım: Öncelikle eserin -bugünkü bilgilerimize göre- iki nüshası bulunmaktadır: Dresden nüshası ve Vatikan nüshası. Bu iki nüsha arasında ilk görülen fark, Dresden nüshasında on iki, Vatikan nüshasında ise altı hikâye bulunmasıdır. Vatikan nüshasında bulunan hikâyelerin tamamı Dresden nüshasında da bulunmaktadır. Yani her iki nüshada altı ortak hikâye bulunmaktadır. Dresden nüshasında bu altı ortak hikâye dışında altı hikâye daha bulunmaktadır. Bir başka deyişle Dresden nüshasında bulunan hikâyelerden altı tanesinin Vatikan nüshasında karşılıkları yoktur ve Dede Korkut kitabının bir tenkitli metnini meydana getirmek için bunların tamamlanması gerekmektedir. O hâlde Dede Korkut kitabı hakkında tenkitli bir metin hazırlanırken, alınacak hikâyeler hususunda Dresden nüshası esas kabul edilmelidir.

"Taş Oğuz'un İç Oğuz'a âsi olması ve Beyrek'in Ölümü" hikâyesi Dresden nüshasında tam olarak mevcut olduğu hâlde, aynı hikâyenin bir kısmı Vatikan nüshasında -bir yaprağın kaybolması sebebiyle- eksiktir. Dolayısıyla bu eksik kısımda da Dresden nüshasının esas alınması gerekir.

Dresden nüshasında daha fazla sayıda hikâye bulunması sebebiyle hikâyelerin sıralamasında Dresden nüshası esas alınabilir, ancak bir taraftan bütün hikâyelerin aynı döneme işaret etmemesi, bir başka deyişle hikâyelerin farklı farklı zamanlara ait gibi görünmesi, diğer taraftan da bu farklılığın zaman çizgisi ile paralellik göstermemesi sıralamayı etkileyebilecek bir husustur. Nitekim bir hikâyede ölen bir şahsın daha sonraki bir hikâyede tekrar ortaya çıkabilmektedir.

Metin seviyesine indiğimiz takdirde ise nüshalar arasında bazı farklılıkların bulunduğunu görüyoruz. Bunlardan biri hikâyelerdeki, farklı özelliklerde algılayabileceğimiz ve örneklendirebileceğimiz, bütünlüktür. Diğeri ise bazı hikâyelerin şekillenmelerinin her iki nüshada farklılık göstermesidir.

Nüshalarda altı ortak hikâye bulunması sebebiyle, makalemizin bu kısmında sırasıyla **Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi**, **Salur Kazan-**

'ın Evinin Yağmalanması, Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Kazan Bey Oğlu Uruz'un Tutsak Olması, Kazılık Koca Oğlu Yigenek ve Taş Oğuz'un İç Oğuz'a Asi Olması ve Beyrek'in Ölümü hikâyeleri üzerinde çalışacak; önce farklılıkları ve esas alınması gereken nüshayı ifade edecek, daha sonra da, **metin kurma**'daki önemi sebebiyle, yine **tenkitli metne** yönelik yorumlamalarda dikkatimizi çeken hususlar üzerinde duracağız.*

DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN

Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde Bayındır Hanın, oğlu olanı, ak otağa, kızı olanı kızıl otağa, oğlu, kızı olmayanı kara otağa oturtması anlatılırken, Dresden nüshasında Dirse Han'ın ifadesi, oğlu ve kızı olmayanların kara otağa oturtulması ile başlıyor ve daha sonra oğlu olanın ak otakta, kızı olanın kızıl otakta ağırlanması ile devam ediyor. *"bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmuşdı kimünki oğlı kızı yok kara otağa konduruñ kara keçe altına döşeñ kara koyun yahnısından önine getirüñ yirse yisün yimezse tursun gitsün dimişdi oğlı olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa konduruñ oğlı kızı olmayanı Allah Te'âlâ kargayubdur biz dahi kargarız bellü bilsün dimiş idi"* (D. 10/6 - 10/13). Bu ifade tarzı hikâyedeki önceliği değiştirmektedir. Kanaatimizce burada mihver teşkil edici nokta çocuksuzluk değil, çocuk sahibi olmaktır, yani çocuklu olma çocuksuz olmaya göre değil, aksine çocuksuz olma çocuklu olmaya göre değerlendirilmelidir. Bu durumda ifadede öncelik çocuk sahibi olanlara verilmelidir. Esasen ifadenin sonunda tekrar edilen; *"oğlı kızı olmayanı Allah Te'âlâ kargayubdur biz dahi kargarız bellü bilsün dimiş idi"* (D. 10/11 - 10/13) ifadesi de bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Yine aynı nüshada Dirse Han'ın hatununa söylediği soylamadaki ifadenin, *"kalkubanı Han Bayındır yirinden turmuş bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ dikedürmiş oğul(lu)ları ağ otağa kızluyı kızıl otağa oğlı kızı olmayanı kara otağa konduruñ kara kiçe altına döşeñ kara koyun yahnısından önine getirüñ yirse yisün yimezse tursun gitsün anuñ kim oğlı kızı olmaya Teñri Te'âlâ anı kargayıbdur biz dahi kargaruz dimiş"* (D. 12/12 - 13/5) şeklinde olması da görüşümüzü desteklemektedir. Aynı kısım Vatikan nüshasında; *"bir yire ağ otak bir yire kızıl otak bir yire kara otak kurdurmuşdı oğlı olanı ağ otağa ve kızı olanı kızıl otağa konduruñ anuñ kim oğlı kızı yok kara otağa konduruñ altına kara keçe döşeñ önine kara koyun yahnısı koñ yirse yisün yimezse tursun gitsün Teñri anı karyıbdur biz de kararuz bellü bilsün dimişdi"*

* Çalışmamız tenkitli metin veya transkripsiyonlu metin hazırlama çalışması olmayıp, bu çalışmaların metoduyla ilgilidir. Bu sebeple hikâyelerin isimlerini günümüz Türkçesiyle ifade ettik.

(V. 6/4 - 6/7) şeklinde ifade edilmektedir ki, bu ifade tarzı bizim söylediğimiz değerlendirmeye uygundur kanaatindeyiz.

Şimdi de **Dirse Han Oğlu Boğaç Han** kolunda gördüğümüz bir başka ifadenin nüshalardaki farklı şekillerini ele alalım:

"Dirse Han oğlana beglik viridi taht viridi oğlan tahta çıktı babasınıñ kırk yigidin añmaz oldu" (D. 18/8 - 18/10).

"Dirse Han oğluna beglik viridi taht viridi oğlan tahta çıkıcak babasınıñ kırk yigidi añılmaz oldu" (V. 10/6 - 10/7).

Yukarıdaki ifadelerden birincisi Dresden nüshasından ikincisi ise Vatikan nüshasından alınmıştır.

İki ifade arasındaki fark Boğaç Han'ın şahsiyeti açısından çok önemlidir. Boğaç Han'ın bir Türk destan kahramanı olması bu ifadeyi daha da önemli kılmaktadır. Birinci ifadeye göre Boğaç Han, yani bir Türk destan kahramanı tahta çıkmanın verdiği büyüklemeyle babasının kırk yiğidini tanımamaktadır. Hâlbuki bu durum, hikâye boyunca gördüğümüz Boğaç Han tiplerinin özelliklerine aykırıdır. Çünkü Boğaç Han, hikâyenin her yerinde müspet özelliklere sahiptir. Bir başka deyişle hikâyenin hiçbir yerinde Boğaç Han'da kibir özelliğini görmüyoruz. Dolayısıyla bu özellik Boğaç Han'ın müspet özelliklerine halel getirmektedir. Dede Korkut kitabındaki hikâyelere bir Türk destan külliyyatı gözüyle bakıyorsa buradaki kahramanların da Türk destan kahramanı özelliği taşımasını beklememiz gayet normaldir. Vatikan nüshasındaki ifade ise doğru olan şekildedir ve bu yanlışlığı ortadan kaldırmaktadır.

Mantıken de Vatikan nüshasındaki ifadenin doğru olması icap eder. Çünkü Dirse Han'ın kırk yiğidinin Boğaç han'ı babasına (Dirse Han'a) çekiştirmelerinin sebebi Dresden nüshasında dahi; *"gelüñ oğlanı babasına kovlayalum ola kim öldüre gene bizüm izzetimüz hürmetimiz babası yanında hoş ola artuk ola didiler"* (D. 18/11 - 18/13) şeklinde ifade edilmektedir ki burada kırk yiğidin gayesi açıkça belli olmuştur: Dirse Han önceden bu kırk yiğide büyük değer veriyordu, ancak Boğaç Han ad alacak bir kahramanlık gösterince Dirse Han'ın teveccühü Boğaç Han'a dönmüştür. Yani bu kırk yiğit, Dirse Han'ın kendilerinden kesilen ilgisini tekrar kazanmak istemektedir.

Vatikan nüshasında ise bu durum daha da açıklık kazanmıştır: *"bu oğlan zuhur ideli Dirse Hanuñ nazarı bize eksük oldu gelüñ bu oğlanı babasına yavuzlayalum ola kim babası bu oğlanı öldüre gine bizüm hürmetimiz izzetimüz artuk ola didiler"* (V. 10/8 - 10/10). Yani oğlan bir kahramanlık göstermiş, bir ad kazanmıştır. Bir baba için bundan önemli ne olabilir ki? **Kazan Bey Oğlu Uruz'un Tutsak Oluşu** boyunda Kazan bey'in ağlamasının sebebi oğlu Uruz'un ad alacak bir kahramanlık gös-

termemesi değil midir? Dirse Han da oğlunun bu hüneriyle bütün ilgisini oğluna odaklamış ve böylece gayet tabii olarak kırk yiğide olan ilgisi azalmıştır. İşte kırk yiğit bu ilginin tekrar çoğalmasının, eski hâlini almasının mücadelesini vermektedir.

O hâlde kırk yiğidin adının anılmamasının asıl sebebi, Boğaç Han değil, Boğaç Han'ın kahramanlık göstermesi sebebiyle Dirse Han'ın oğluna olan teveccühü, dolayısıyla kırk yiğide olan ilgisinin azalmasıdır. Yani kırk yiğidin adı Dirse Han tarafından anılmaz olmuştur ve kırk yiğit bu durumun sebebi olan Boğaç Han'a düşmanlık yapmaktadır. Dolayısıyla burada Vatikan nüshasının esas alınması gerektiği kanaatindeyiz.

Yine aynı boyda Bayındır Han'ın verdiği toydan Dirse Han'a geçiş her iki nüshada farklı ifade edilmiştir. Dresden nüshasında: "*Oğuz begleri bir yire gelüb yığnak olmağa başladı meger Dirse Han dirlerdi bir begüñ oğlı kızı yoğıdı soylamış görelüm hanum ne soylamış salkum salkum tañ yelleri esdüğinde sakallu bozac turğay sayradukda sakalı uzun Tat eri bañladukda bedevî atlar ıssını görüb ukradıkda aklı karalı seçilen çağda gögsi güzel kaba tağlara gün degende beg yigitler cılasınlar birbirine koyulan çağda alar sabah Dirse Han kalkubanı yirinden örü turub kırk yigidin boyına alub Bayındır Hanuñ sohbetine gelürdi"* (D. 10/13 - 11/8)

Hâlbuki Dirse Han Bayındır Han'ın çocuk konusundaki düşüncesinden habersizdir; o henüz kendi evindedir. Yani buradaki soylama ya fazlalıktır, çünkü daha sonra aynı kısım tekrar edilmektedir veya Dirse Han'a değil hikâyeyi anlatana aittir. Bilhassa metnin daha sonra tekrar edilmesi sebebiyle bu manzum parçanın gelenek içinde hikâyeye ilâve edildiğini zannediyoruz. Ancak, dikkat edilirse buradaki manzum kısım Dirse Han'ın kalktığı sabah vaktini tasvir etmektedir. O hâlde buradaki soylamanın hikâyeyi anlatana ait olması ihtimali de kuvvetlidir.

Vatikan nüshasında ise bu kısım; "*Oğuz begleri bir bir gelüb yığnak olmağa başladı meger sultânum Dirse Han dirlerdi bir kişinüñ oğlı kızı yoğıdı alar sabâh Han yirinden kalkubanı kırk yigidin boyına aldı Bayındır Hanuñ sohbetine geldi"* (V. 6/7 - 6/9) şeklinde ifade edilmektedir.

Görüldüğü gibi Vatikan nüshasında bu manzum kısım bulunmamaktadır. Hikâyedeki olayların meydana geliş mantığına baktığımız takdirde Vatikan nüshasının esas alınması gerektiğine, hiç olmazsa bu hususla ilgili bir not düşülmesi gerektiğine inanıyoruz.

Yine Dresden nüshasının aynı hikâyesinde yer alan bir ifade fazlalık gibi görülmektedir. Dirse Han evine gelir ve hatununa, başından geçenleri ve Allahu Teâlâ'nın kendilerine bir çocuk vermediğini, bir soylama şeklinde ifade eder. Dirse Han bu soylamasından sonra hanımına

tehditvari bir soylama daha söyler ki, bu iki kısım birbirine soylama kelimesiyle bağlanmıştır: "...*Teñri Teâlâ bize bir batman oğul virmez neden didi soyladı soylama aydur han kızı yirümden turayım yakañla boğazuñdan tutubanı kaba ökçem altına salayın mı...*" (D. 13/9 - 13/11). Görüldüğü gibi buradaki soylama kelimesi ifade olarak anlatıcıya ait bir kelime gibi kullanılmıştır. Bu durumda buradaki manzum parçanın da hikâyeyi anlatıcıya ait olduğu anlamı çıkar. Hâlbuki soylamanın konusundan buradaki manzum parçanın Dirse Han'a ait olması gerektiği açıktır.

Aynı kısım Vatikan nüshasında şu şekilde ifade edilmiştir: "...*Teñri bize bir batman oğul virmez nedür didi gazabıla hatununa söyler han kızı yirümden durayın mı yakañla boğazuñdan dutayın mı kaba ökçem altına salayın mı...*" (V. 7/10 - 7/12).

Görüldüğü gibi Vatikan nüshasında ikinci soylamanın da Dirse Han tarafından söylendiği açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Dirse Han'ın bu soylamasından sonra, Dresden nüshasında doğrudan doğruya Dirse Hanın hatununun soylaması kayıtlıdır: "*Han kızı sebebi nedür digil maña katı kazab iderem şimdi saña didi Dirse Hanuñ hatunu soylamış görelüm ne soylamış*" (D. 13/13 - 14/2). Hâlbuki Vatikan nüshasında, Dirse Hanın soylamasının hatunu üzerinde bıraktığı tesir anlatılmakta, daha sonra hatunun soylaması yer almaktadır: "*Han kızı digil baña katı azâb iderem şimdi saña didi böyle diyicek Dirse Hanuñ hatununa kahır geldi kara kuyma gözleri kan yaş toldı aydur*" (V. 7/13 - 8/1) Kanaatimizce burada da Vatikan nüshasının esas alınması gerekir.

Yine Dresden nüshasında tutsak olan Dirse Han, kendisini kurtarmaya gelen oğlu Boğaç Han'ı tanımamaktadır, ancak Dirse Han'ın "*boyı uzun bidevî atlar gider ise menüm gider senüñ de içinde binidüñ varsa yigit digil maña savaşmadın uruşmadın alvireyim döngil girü...*" (D. 32/3 - 32/5) şeklindeki soylaması, Dirse Han'ın Boğaç'ın da kendisiyle aynı düşmana karşı mağdurlar safında olduğunu ve onun da kendisi gibi tutsak olmasını istemediğine işarettir. İşte bu şartlar altında Dirse Han Boğaç Han'a söylediği soylamanın son kısmında, "*menüm için geldünse oğlançugum öldürmişem yigit sana yazuğı yok döngil girü*" (D. 33/4-33/5) demektedir ki, bu ifadedeki "**yazuk**" kelimesi bugün de kullanılmakta olup **acıma** anlamındadır. Nitekim **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü**'nde de kelimeye sakin, fukara, sessiz, sakin anlamlarının yanı sıra **acınacaklı**, zavallı, bedbaht anlamları da verilmiştir (Altaylı: 1994: 1236). Bu durumda cümlenin anlamında bir tutarsızlık olduğu görülür: Dirse Han çocuğunu okladığı anda büyük pişmanlık duymuştur. "*Dirse Han istedi kim oğlançugunuñ üstine gürleyip düşeydi*" (D. 23/3 - 23/4) ifadesi, Dirse Han'ın pişmanlığını açıkça göstermektedir. Bu cümlede ise

Dirse Han'ın âdeta keçeleri suya attığını ve "**ben kendi çocuğumu bile öldürdüm, sana hiç acımam!**" anlamını görüyoruz. Hâlbuki Vatikan nüshasında Dirse Han'ın pişmanlığının burada da devam ettiği görülmektedir: "*benüm-içün geldiñse güzel yigit oğlancuğum öldürmişem yigit baña yazuk degil döngil girü*" (V. 18/11 - 18/12). Yani "**Ey yiğit, eğer beni kurtarmaya geldinse, boşa gelmişsin. Kendi çocuğunu bile öldürmüş birine acınmaz!**" demektedir. Buradaki karışıklığın en büyük sebebi Dresden nüshasındaki ifadede kullanılan "**saña**" kelimesidir. Hikâyedeki olayların gelişme çizgisine dikkat edilirse, burada da Vatikan nüshasının esas alınmasının gerektiği kanaatindeyiz.

SALUR KAZAN'IN EVİNİN YAĞMALANMASI

Kazan'ın Evinin Yağmalanması boyunda da benzeri bir ifade farklılığı vardır. Kazan Bey'in Karacuk çobanı bir ağaca bağlaması ve gidişi sırasında meydana gelen olaylar nüshalarda farklı ifadelerle yer almaktadır. Dresden nüshasında ifade şu şekildedir:

"Kazana gayret geldi çobanı bir ağaca sara sara muhkem bağladı eylendi yürüyüvirdi çobana aydur mere çoban karnuñ acıkمامışken gözüñ kararmamış iken bu ağacı koparığör yohsa seni bunda kurtlar kuşlar yir didi Karaca Çoban darb eyledi kaba ağacı yiriyle yurdıyla kopardı arkasına aldı Kazanuñ ardına düşdi" (D. 50/3 - 50/8).

Bu kısım Vatikan nüshasında; "*gayret çeküb çobanı bir kaba ağaca sarakodı kendi atına binüb gitdi çoban çağırub aydur ağam Kazan beni neylersin didi Kazan aydur evüm kurtarayın gelüb seni koyuvireyin didi çoban aydur kendüzine karnuñ acıkmadın kuvvetüñ gitmedin bu ağacı koparığör yohsa seni bunda kurtlar yir diyüb zor idüb ağacı köküyle kopardı arkasına urdı Kazanuñ ardına düşdi"* (V. 60/4 - 60/8) şeklinde ifade edilmiştir.

Kazan Bey'in çobanı bağlamasının sebebi çobana düşman olması değildir, ancak Kazan Bey'de, çoban kendisiyle birlikte gelecek olursa, "**Çoban olmasaydı başaramazdı!**" şeklinde konuşulması endişesi vardır. Kazan Bey'in bu endişesi, gerek Dresden nüshasındaki "*Kazan fikr eyledi aydur eger çobanla varacak olursam kalın Oguz begleri benüm başuma kakınc kaharlar çoban bile olmasa Kazan kâfiri almazdı dirler didi*" (D. 49/13 - 50/3) ifadesinden ve gerekse Vatikan nüshasındaki "... *fıkr itdi aydur şimdi çoban-ıla kâfire varacak olursam aydalar kim eger çoban bile varmasa Kazan kâfiri almazdı diyeler diyüb...*" (V. 60/3 - 60/4) ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır. Kazan Bey'in bir yandan çobanı bağlaması diğer taraftan da çobanın ağacı koparmasını dilemesi mantıksızdır. Aynı şekilde Kazan Bey'in çobanı beraberinde istememesi ile çobanı kurtulacak şekilde ağaca bağlaması da birbiriyle çelişmektedir.

Vatikan nüshasında ise bu mantık hatasının yapılmadığını görüyoruz. *"karnuñ acıkmamışken gözüñ kararmamış iken bu ağacı koparığör yohsa seni bunda kurtlar yir"* (V. 60/7) ifadesi Kazan Bey'e değil çobana aittir. Vatikan nüshasındaki metinde geçen **"kendüzine"** (V. 60/6 - 60/7) ifadesi bunu açıkça göstermektedir. Bu hususta da Vatikan nüshasının esas alınması gerektiğine inanıyoruz.

Aynı hikâyenin, Aruz, annesi Boyu Uzun Burla Hatun ve kırk ince belli kızın tutsaklıkları sırasında, Boyu Uzun Burla Hatun kâfirin kendilerine yapacaklarını iştir. Boyu Uzun Burla Hatun'un oğluna söyledikleri Dresden nüshasında, *"... kâfirler ters tanışmışlar Kazan oğlu Uruzı habsden çıkaruñ bogazından urgan-ıla asuñ iki talusından çengele sancuñ kıyma kıyma ag etinden çeküñ kara kavurma idüb kırk beg kızına iletüñ her kim yidi ol degül her kim yimedi ol Kazan hatunudur çeküñ döşegimüze getürelüm sagrak süzdürelüm dimişler..."* (D. 52/11 - 53/3) şeklinde kayıtlıdır. **sançmak** kelimesi **saplamak** anlamında günümüzde de kullanılan bir kelimedir. Bu sebeple **çengele sançmak** ifadesi mantıken yanlış olur. Aynı kısım Vatikan nüshasında, *"... kâfirler şimdi ters tanışdılar Kazan oğlu Uruzı çengele uruñ didi ag etinden kesüñ kavurma idüñ kırk bir kızuñ öñine koñ kankısı yimezse bilüñ Kazanuñ hatunu oldur didi çeküñ döşegüme getürüñ sagrak süzdüreyim didi..."* (V. 61/13 - 62/3) şeklinde ifade edilmiştir ki mantıklı olan şekil de budur. Dolayısıyla burada da Vatikan nüshasının esas alınması gerekir.

KAM PÜRE OĞLU BAMSİ BEYREK

Bamsı Beyrek boyunda Bamsı Beyrek'in tutsak düşmesi haberi Banu Çiçek'e gelir. Buradan sonraki kısım Dresden nüshasında, *"Beyregiñ yavuklusına haber oldı Banı Çiçek karalar giydi ag kaftanını çıkardı..."* (D. 92/1 - 92/2) şeklinde ifade edilmiştir. Buradaki hareketin sıralanması mantıken yanlıştır, yani normal olarak, önce üzerindeki elbiseyi çıkarma işlemi gerçekleşir, daha sonra başka elbise giyme işlemi yapılır. Vatikan nüshasında ise ifade, *"Beyregiñ yavuklusına haber oldı Banı Çiçek ag çıkardı kara geydi..."* (V. 33/13 - 34/1) şeklindedir ki burada da Vatikan nüshasının esas alınması gerektiği açıktır.

KAZILIK KOCA OĞLU YİGENEK

Kazılık Koca'nın sefere çıkması sırasında, Dresden nüshasına göre Kazılık Koca'nın oğlu Yigenek bir yaşındadır: *"meger hanum Kazılık Koca tutsak oldığı vakt bir oglancığı vardı bir yaşındaydı on beş yaşına girdi yigit oldı babasın öldi bilürdi yasag eylemişlerdi tutsak oldığın oglandan saklarlardı ol oglanuñ adına Yigenek dirlerdi"* (D. 204 /1 - 204/5). Hâlbuki Kazılık Koca metnin daha sonraki bir kısmında sefere

çıktığı sırada çocuktan bahsetmemekte, buna karşılık hanımının hamile olduğunu söylemektedir: "*Kazılık Kocayı salıvırmışler çıkub geldi hay beg yigitler kâfiri kim öldürdi diyü soylamış görelüm hanum ne soylamış aydur kaytabanuñ mayasını yüklü kodum ner midür maya midur anı bilsem kara ilüm koyunuñi yüklü kodum koç midur koyun midur anı bilsem ala gözliü görkliü helâlüm yüklü kodum erkek midür kız midur anı bilsem mere beg yigitler haber maña Yaradanuñ 'aşkına didi"* (D. 211/6 - 211/12). Görüldüğü gibi Dresden nüshasındaki bu iki ifade arasında bir tutarsızlık vardır. Nitekim Yigenek'in babasına verdiği cevap da birinci ifade ile çelişmektedir: "*Yigenek burada soylamış görelüm hanum ne soylamış aydur kaytabanuñ mayasını yüklü koduñ ner oldı kara illü koyunuñi yüklü koduñ koç oldı ala gözliü görkliü helâlüñi yüklü koduñ aslan oldı didi."* (D. 211/12 - 212/2).

Vatikan nüshasında ise Kazılık Koca'nın sefere çıkması esnasında Yigenek'ten bahsedilmemekte, sadece Kazılık Koca'nın karısının hamileliğinden bahsedilmektedir: "*meger Kazılık Koca Bayındır Hanuñ elin öpüb gitdükde bir oglancuğı doğmuşdı ol vaktten berü on altı yaşına girmişdi babasını öldi bilürdi babasınıñ dutsak idüğini oğlandan saklarlardı ol oğlanuñ adına Yigenek dirler idi"* (V. 33/13 - 34/1). Nitekim metnin daha sonraki kısmında gördüğümüz Kazılık Koca'nın ifadesi "*görelüm hanum ne soyladı kaytabanum devesin yüklü kodum ner midür maya midur anı bilsem kara ilde koyunuñi yüklü kodum koç midur koyun midur anı bilsem ala gözliü helâlüm yüklü kodum er midür kız midur anı bilsem mere yigitler haber virüñi baña Yaradan 'aşkına didi"* (V. 33/13 - 34/1) ile Yigenek'in babasına söylediği sözler de "*Yigenek dahi babasına kendüyi bildürmedi orada o dahi soyladı aydur kaytabanuñ mayasını yüklü koduñ ner oldı kara ilde koyunuñi yüklü koduñ koç oldı ala gözliü helâlüñi yüklü koduñ arslan oldı didi"* (V. 33/13 - 34/1) birinci ifadeyi doğrular niteliktedir. Dolayısıyla biz hazırlanacak bir tenkitli metnin bu kısmında da Vatikan nüshasının esas alınması gerektiğine inanıyoruz.

TAŞ OĞUZ'UN İÇ OĞUZ'A ASİ OLMASI VE BEYREK'İN ÖLÜMÜ

Bu hikâyenin ismi her iki nüshada da birbirinden farklı şekilde kayıtlıdır. Dresden nüshasında, "**İç Oğuz'a Taş Oğuz âsi olup Beyrek öldüğü boy**" (D. 291/7 - 291/9) şeklindeki ifade, Vatikan nüshasında "**Hikâyet-i Taş Oğuz İç Oğuz'a âsi olup Beryek vefatı**" (V. 92/8) şeklindedir. Türkçenin cümle yapısına göre, gramer olarak birbiriyle ilgili olan iki unsurun biri fail diğeri meful durumundaysa önce aktif olanın yazılması, bir başka deyişle böyle kelime gruplarında önce ilgi hâl ekinin daha sonra ise yaklaşma hâl ekinin yazılması daha doğrudur.

Son olarak birçok hikâyede karşılaştığımız bir ifadenin iki nüshadaki farklı şekillerini görelim.: Dede Korkut hikâyelerinin bazılarında bir toy, dilek sebebiyle, bir kavuşma sonucu vs. kurbanlar kesilir. Burada kalıplaşmış bir ifade vardır. Bu ifade Dresden nüshasının hemen her yerinde; *"Hanlar Hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüb Oğuz beglerin konuklardı gene toy idüb atdan aygırdan deveden buğra koyundan koc kırdurmuşdı"* (10/4 - 10/6) ifadesinde de görüldüğü gibi metnin tamamında **atdan aygırdan deveden buğra koyundan koç** şeklinde kayıtlıdır. Bu ifadedeki yanlışlık, İslâmiyet'ten önceki dönemlerde Türklerde kurbanın özelliğini hatırlarsak, hemen anlaşılır. Cümlede bulunan **"atdan aygırdan deveden buğra koyundan koç kırdurmuşdı"** ifadesi meramı tam olarak ifade etmemektedir. Belli ki metni yazıya geçiren kimse metni tam olarak anlayan biri değildir. Vatikan nüshasındaki ifade ise *"Hanlar Hanı Han Bayındır yılda bir kere toy idüb Oğuz biglerin konuklar idi bir gün gine toy idüb atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurmuşdı"* (6/2 - 6/4) ifadesinde de görüldüğü gibi **atdan aygır deveden buğra koyundan koç** şeklinde kayıtlıdır. O hâlde burada da Vatikan nüshasının esas alınması gerekirdi, kanaatindeyiz.

İki nüsha arasındaki bu çeşit farklılıkları çoğaltmak mümkün olduğu gibi, metin kurma safhasında, şüphesiz, Dresden nüshasının esas alınması gereken yerler de olabilir. Dede Korkut kitabında yer alan hikâyelerin dikkatli bir şekilde incelenmesi sonucu, metin kurma safhasında, zaman zaman Dresden zaman zaman da Vatikan nüshasının esas alınması gerektiği kendiliğinden anlaşılacaktır.

NETİCE

Dede Korkut kitabı Türk kültürü açısından çok önemli bir eser olmakla birlikte, bu eser hakkında yeterli çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmalardan ancak birkaçı metne dayalı olarak hazırlanmıştır. **Okumayla ilgili** diğer çalışmalar ise genellikle mevcut okumaları tenkitten öteye geçmemiştir. Şüphesiz bu durumun en büyük sebebi Dede Korkut metinlerini okuma ve günümüz Türkçesi'ne çevirme problemidir. Bu önemli eseri daha iyi anlayabilmemiz için orijinal metinlerin uygun bir metodla ve farklı gözler tarafından tekrar tekrar okunması gerektiğine inanıyor; farklı okuyuşlar neticesinde metinlerdeki problemlerin çözüleceğini umuyoruz. Şüphesiz böyle bir çalışma kısa zamanda bitirilecek bir çalışma değildir. Dede Korkut gibi bir kültür mirasının daha iyi anlaşılabilmesi, dolayısıyla Türk edebiyatındaki hak ettiği yeri alabilmesi için bu çalışmanın yapılması gerektiğine inanıyoruz. Böyle bir çalışmayı yapmak da sanırım Türk dili ve Edebiyatçıları, özellikle de Türk Halk Edebiyatçıları olarak bizlere düşmektedir.

KAYNAKÇA

ALİZADE, Samet, 1988: **Kitabı Dede Korkud**, Bakı.

ARASLI, H., 1978, **Kitabı-Dede Korkud**, Bakı.

ALTAYLI, Seyfettin, 1994, **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü**, C. II, İstanbul.

DOĞAN, Ahmet, 2000, **Dede Korkut'u Yeniden Okumak**, Türk Halk Edebiyatı Kurultayı, 26-28 Mayıs 2000, İçel.

ERGİN, Muharrem, 1989, **Dede Korkut Kitabı I Giriş - Metin - Faksimile** (İkinci baskı), Ankara.

GÖKYAY, Orhan Şaik, 2000, **Dedem Korkudun Kitabı**,
İstanbul